הדף היומי

מדרשית הדף היומי

הבית הרוחני שלך

עלון יומי ללומדי הדף היומי יו"ל ע"י "מדרשית הדף היומי פ"ת"

מסכת ברכות - דף כט - ל (סוף הפרק)

!!! מקום זה מיועד להנצחה !!!

עיונים על הדף

מנהג לעמוד ב'מזמור לדוד הבו לד"?

בהרבה מקהילות הקודש נהגו לעמוד בעת שאומרים 'מזמור לדוד הבו לד' בני אלים', בליל שבת קודש לפני 'לכה דודי'. וצריך להשכיל בשורש וטעם מנהג זה. אמת, שיש לדון בארוכה מצד דין 'קבלת שבת', שהקבלה צריכה להיות בעמידה, ודנו הקדמונים היכן היא 'הקבלה'.

יש שכתוב שהיות ומדינא דגמ' אמירת 'ברכו' זה הקבלת שבת, יש לעמוד אך ורק בברכו, אולם יש מצדדים שהרי בימי חז"ל התפללו מוקדם, ולכן התכוונו לקבלת שבת רק ב'ברכו', אבל היום שמתפללים מעריב בצאת הכוכבים, א"כ מקבל שבת הרבה קודם, א"כ יש לעמוד בעת קבלת שבת, ולכן עומדים ב'בואי בשלום' ו'מזמור שיר ליום השבת'. ומכורח כך י"א שהיות ויש הרבה שמתעכבים באמירת קבלת שבת עד ממש סמוך לחשיכה, לכן נהגו לעמוד כבר במזמור לדוד הבו לד', שמאז כוונתם לקבל שבת. *(ובאמת צריך תלמוד מה ענין מזמור זה לקבלת שבת, אם לא שאומר בפיו שמעתה מוכן ומזומן לקבלת תוספת שבת מן הדין. ויש בפוסקים שכתבו, שמיד שמסיים מנחה (הסמוכה לקבלת שבת) יאמר בפה שמקבל שבת. ויש שכתבו שצריך דווקא דיבור של קדושה כ'ברכו' וכד'.)*

ושמעתי מידידי הרב י. ג הי"ו, ששמע מהגרשי"ח קנייבסקי שליט"א, שהיות ובגמ' לפנינו למדו ענין שמונה עשרה ברכות ממזמור לדוד הבו לד' בני אלים, הרי שיש בתוקפו ענין שמו"ע וא"כ בודאי יש לעמוד בו כדרך שמו"ע. ודפח"ח.

סיכום הדף

נושא היום: תפילת שמו"ע. הבינו. תפילה קצרה. תפילת מוסף.

לדעת ר"ג, בכל יום מתפלל שמונה עשרה ברכות. **לרבי יהושע**, מעין יח' *(היינו, **לרב**, כל ברכה בקצרה, **לשמואל** 'הבינו')*. **לר"ע**, אם רגיל בתפילה מתפלל יח', ואם לא רגיל לא מתפלל יח'.

לר"א העושה **'תפילתו קבוע'** *(היינו, **לרבי יעקב בר אידי בשם רבי אושעיא**, תפילתו דומה כמשוי. **לרבנן**, שאינו אמרה בלשון תחנונים* **[1]**. ***לרבה ורב יוסף** אם אינו יכול לחדש בה דבר. **ודחה רבי זירא**, שלא מחדש מחשש טעות בתפילה. **לאביי בר אבין ורבי חנינא בר אבין** אם אינו מתפלל בדמדומי חמה. **וביאור זה נדחה** מחמת שבא"י קיללו את המאחרים מנחה עד כדי כך מחשש שיפסידו זמנה)*, אין תפילתו בנשיאות חן.

לרבי יהושע, ההולך במקום סכנה מתפלל תפילה קצרה 'הושע ד' את עמך את שארית ישראל, בכל 'פרשת העבור' *(היינו, **לט"ד אמר רב חסדא**, בשם מר עוקבא, אף בשעה שיש חרון אף גדול כאשה עוברה. **ולמ"ד**, אפילו בשעה שעוברים על דברי תורה)* יהיו צרכיהם לפניך, ברוך אתה ד' שומע תפילה'.

הרוכב על החמור לכתחילה יורד ומתפלל, ואין אינו לרדת, יסתובב לכוון ירושלים, **ואם אינו יכול** יכוון ליבו כנגד בית קדושי הקודשים. **שט בספינה** וכד', יכוון ליבו כנגד בית הקודשים.

תיקנו יח' ברכות בתפילת העמידה, כנגד, **א**. **לרבי הלל בנו של רבי שמואל בר נחמני**, כנגד יח' אזכרות שבמזמור 'הבו לד' בני אלים'. **ב**. **לרב יוסף** כנגד, האזכרות שבק"ש. **ג**. **לרבי תנחום בשם ריב"ל** כנגד חוליות שבעמוד השדרה.

אמר רבי תנחום בשם ריב"ל, הכורע בתפילה עד שיעור שיהיו בולטים עצמות שדרתו, **ולדעת עולא** עד שיתקפל בשרו כנגד ליבו ויראה כב' קפלים שבינהם רוחב איסר. **לרבי חנינא** מספיק בנענוע הראש, **וביאר רבא** דווקא באופן שרוצה לכרע ואינו יכול מחמת צער.

ביאר רבי לוי, ברכה התשע עשרה 'ברכת המינים' נתקנה בשלב מאוחר יותר ביבנה. **וביאר לרבי הלל בנו של רבי שמואל בר נחמני**, שהיא כנגד 'אל הכבוד הרעים'. **ולדעת רב יוסף**, כנגד 'אחד' שבק"ש. **ולרבי תנחום בשם ריב"ל**, כנגד חוליה קטנה שיש בשדרה.

שמעון הפקולי סידר את סדר שמו"ע לפני ר"ג ביבנה, שאל ר"ג אם יש מי שיכול לתקן ברכת המינים, **עמד שמואל הקטן ותיקן**, לשנה אחרת, **שכחה** וניסה להיזכר והמתינו שעתיים ושלש, ולא החליפו ש"ץ. **ומסקנת הגמ'**, שלמרות ששש"ץ שטעה לא מחלפים אותו, **אבל** בברכת המינים מחליפים אותו מחשש שנעשה צדוקי, והרי אף צדיק גמור יתכן שהרשיע לבסוף כמעשה ביוחנן כהן גדול **לדעת רבא**, את שמואל הקטן לא החליפו היות והתחיל בברכה ומוכח שעמד בצדקותו רק טועה באמצע ולכן המתינו, **כשיטת רב יהודה בשם רב או ריב"ל**, שהטועה בברכת המינים שמחליפים אותו דווקא בלא התחיל ובהתחיל אין חשש.

לדעת אביי, צדיק מעיקרו לא נעשה רע, ורק רע מעיקרו יכול להיות שיהיה רע לאחר שהיה צדיק, **ולדעתו** יוחנן כהן גדול הוא יגאי המלך, שהיה רשע ואח"כ צדיק גמור, וחזר לרשעותו. **ולרבא**, 'אל תאמן בעצמך עד יום מותך' **והראיה** מיוחנן כהן גדול שלאחר שמונים שנה ששימש בכהונה גדולה נעשה צדוקי, והיו ב' אנשים יגאי ויוחנן. **ולדעתו** אף צדיק גמור יתכן וירשיע.

שבע ברכות בתפילת שבת, **ביאר רבי חלפתא** כנגד שבעה 'קולות' במזמור 'קול ד' על המים'. תשע ברכות **בתפילת ר"ה**, **ביאר רבי יצחק מקרטיגנין**, כנגד ט' אזכרות בתפילת חנה שנפקדה בר"ה. כד' ברכות **בתענית**, **ביאר רבי חלבו** כנגד כד' לשונות של תפילה שהזכיר שלמה המלך כדי לפתוח את קודש הקודשים, ולא נאמרים שירות אלא ביום המסוגל לרחמים כשלמה בשעתו.

התבאר במשנה, **לר"י** מעין שמו"ע, **לרב** כל ברכה בקצרה, **לשמואל** הבינו שהיא ברכה אחת הכוללת את כל הברכות. **אביי** קילל את המתפלל הבינו **[2]**.

אמר רב נחמן בשם שמואל, שניתן לומר הבינו בכל השנה **למעט** מוצאי שבת ויו"ט היות וצריך להזכיר 'אתה חוננתנו'. **וביארו לרבה בר שמואל**, שלא הוסיפו ברכה נוספת, שהרי כל השנה כוללים ב'חונן הדעת' ולא מוסיפים ברכה בפני עצמה. **ונשארו בקושייתו של מר זוטרא** מדוע לא האריכו את המשפט של 'חונן הדעת' "הבינו ד' אלוקינו המבדיל בין קודש לחול", **ואין לתרץ** שאם יוסיף יטעה, כיון שבמשפט הראשון ידע להיכן לחזור.

אמר רב ביבי בר אביי, בימות הגשמים אינו אומר הבינו, היות וצריך להוסיף בקשה על הגשמים, **וביארו למר זוטרא** שלא יכול להרחיב את המשפט שכנגד ברכת השנים, היות ויכול לטעות שזה באמצע הברכה. **וביארו לרב אשי**, שלמרות שאמר רבי תנחום בשם רב אסי, שהשוכח בקשת גשמים יכול לתקן בשומע תפילה, **מ"מ** לכתחילה אין זה מקומה.

רבי תנחום שאמר בשם רב אסי, שיכול לתקן ולהזכיר שאלת גשמים בשומע תפילה, **למסקנא** זה דווקא בנזכר קודם שומע תפילה, ואם נזכר אח"כ חוזר לראש, כמבואר בברייתא. *(לא ניתן לחלק שביחיד חוזר, ובציבור לא חוזר היות וישמע מהש"ץ, שהרי בברייתא נזכר רק הטעם שיכול לומר ב'שומע תפילה')* **[3]** **[4]**.

עוד אמר רבי תנחום בשם רב אסי שאמר בשם ריב"ל, שכח 'יעלה ויבא', **ונזכר** בכל מקום עד 'שים שלום', חוזר ל'רצה' **[5]**. **נזכר** לאחר שסיים תפילתו, חוזר לראש התפילה. **אמר רב פפא בנו של רב אחא בר אדא**, אם לא עקר רגליו עדיין חוזר ל'רצה'. **ודבר זה שמע** מאביו ששמע מרב. **ולרנב"י י"א**, שהרגיל לומר תחנונים לאחר שעקר רגליו עדיין חוזר ל'רצה'. **וי"א** שאם לא עקר רגליו שחוזר ל'רצה' דווקא ברגיל לומר תחנונים, **שאל"כ** אפילו לא עקר נקרא שסיים וחוזר לראש **[6]**.

אמר רבי חייא בר אבא בשם ריו"ח מצוה להתפלל עם דמדומי חמה, **לרבי זירא** המקור "ויראון עם שמש *(בבוקר)* ולפני ירח *(מנחה)* דור דורים". **בארץ ישראל** קיללו את המאחר מנחה לסמוך לשקיעה מחשש שיפסיד זמנה.

הנמצא במקום סכנה מתפלל תפילה קצרה, והיא: **א**. **לר"א**, 'עשה רצונך בשמים ממעל ותן נחת רוח ליראיך מתחת והטוב בעיניך עשה ברוך אתה ד' שומע תפלה'. **ב**. **לרבי יהושע**, 'שמע שועת עמך ישראל ועשה מהרה בקשתם בא"י שומע תפלה'. **ג**. **לרבי אלעזר ברבי צדוק** 'שמע צעקת עמך ישראל ועשה מהרה בקשתם בא"י שומע תפלה'. **ד**. **לאחרים** 'ארכי עמך ישראל מרובין ודעתם קצרה יהי רצון מלפניך ד' אלקינו שתתן לכל אחד ואחד כדי פרנסתו ולכל גויה וגויה די מחסורה בא"י שומע תפלה'. **ר"ה** פסק כאחרים.

אליהו הנביא אמר לרב יהודה אח של רב סלא החסיד, אל תכעס וממילא לא תחטא, אל תשתכר וממילא לא תחטא. **וכשאתה** יוצא לדרך טול רשות מהקב"ה. **וביאר רבי יעקב בשם רב חסדא**, שהכוונה ל**'תפילת הדרך'**. 'יהי רצון מלפניך ד' אלקי שתוליכני לשלום ותצעידני לשלום ותסמכני לשלום ותצילני מכף כל אויב וארב בדרך ותשלח ברכה במעשי ידי ותתנני לחן לחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואי בא"י שומע תפלה'. **ונקט אביי**, שיאמר הכל בלשון רבים 'שתולכנו לשלום וכו'. **וביאר רבי יעקב בשם רב חסדא**, שמתפלל תפילה זו משעה שיצא לדרך וזה כדי הילוך פרסה. **לרב חסדא**, תפילת הדרך בעמידה, לרב ששת אפילו מהלך **[7]**. **וכאשר הלך רב ששת עם רב חסדא** ושמע שעמד לומר תפילת הדרך, אף הוא נעמד "מהיות טוב אל תקרא רע".

ההבדל בין **'הבינו'** ל**'תפילה קצרה'** **[8]**, **א**. 'הבינו' לפניה ג' ברכות ראשונות של שמו"ע ולאחריה ג' אחרונות. משא"כ ב'תפילה קצרה'. **ב**. אם התפלל 'הבינו' יצא ידי חובת תפילה ושמגיע לביתו אינו חוזר ומתפלל בארוכה, משא"כ ב'תפילה קצרה'. **ג**. 'הבינו' מעומד, 'קצרה' בין עומד ובין הולך.

התבאר במשנה שיטת רבנן, שאם יש לו מי שיחזיק את החמור ירד ויתפלל. **לדעת רבי** יחשיך לשבת ויתפלל אף אם יש מי שיחזיק את החמור, כדי שדעתו תהיה מיושבת. **וכן פסק** רבא או ריב"ל.

סומא או מי שאינו יכול לכוון הצדדים מכוון ליבו לאביו שבשמים "והתפללו את ד'". **המתפלל בחו"ל**, מכוון ליבו לא"י "דרך ארצם". **בא"י** כנגד ירושלים "דרך העיר". **בירושלים** כנגד המקדש "אל הבית הזה". **בבית המקדש** כנגד קודש הקודשים "אל המקום הזה". **בקודש הקודשים** כנגד הכפורת. **מאחורי קודש הקודשים** יכוון כאילו עומד לפני הכפורת. **נמצא**, עמד **במזרח** מתפלל למערב. **במערב**, מתפלל למזרח. **בצפון**, לדרום. **ובדרום**, לצפון. **אמר רבי אבין או רבי אבינא** "כמגדל דוד צוארך בנוי לתפיות" 'תל' שכל 'פיות' פונים בו. **אביו של שמואל ולוי**, בזמן שהיו צריכים לצאת לדרך היו מקדימים להתפלל קודם היום **[9]**, ושהגיע זמן ק"ש, קראו. **בהנהגה** זו נחלקו רבנן ורבי שמעון אלעזר בברייתא, **לרבנן**, תוקע בשופר, מנענע לולב, קורא מגילה לפני שיוצא לדרך, ובזמן ק"ש קורא ק"ש. **ולרשב"א** צריך להמתין לזמן ק"ש כדי לסמוך גאולה לתפילה. **ונחלקו** האם יש עדיפות על תפילה בעמידה שיכול לכוון בה, **או** תפילה בדרך ויסמוך גאולה לתפילה **[10]**.

מרימר ומר זוטרא, לפני שיצאו לדרוש אספו בביתם מנין והתפללו. **רב אשי**, בזמן שהמתרגם אמר את דבריו, קרא ק"ש וסמך גאולה לתפילה, ושחזר ליבתו התפלל שוב בכוונה. **וביאר** שטורח לנהוג כמרימר ומר זוטרא, ולהקדים להתפלל כאבוה דשמואל ולוי, לא ראה שנוהגים כן.

משנה. **לראב"ע**, חיוב תפילת מוסף דווקא בציבור ויחיד פטור לגמרי. **לרבנן**, אף יחיד חייב במוסף. **רבי יהודה אמר בשם ראב"ע**, במקום שיש ציבור המתפללים מוסף, יחיד פטור, אבל אם אין הציבור מתפללים היחיד חייב. **אמר רב הונא בר חיננא בשם רבי חייא בר רב**, שכן ההלכה, שהרי **שמואל** אמר שלא התפלל מוסף, אלא בפעם שבאו חיילי הצבא ולא התאספו למנין מוסף, והוא היה יחיד שלא בחבר עיר.

מאידך כאשר רבי חנינא קרא היה לפני רבי יגאי **ואמר** שהלכה כרבי יהודה בשם ראב"ע, **אמר לו רבי יגאי** שאין הלכה כן **[11]**. **אמנם העיד ריו"ח** שרבי יגאי התפלל מוסף ביחידות שהרי התפלל ב' תפילות, **ומבארת הגמ'** שאין לומר כרבי ירמיה לרבי זירא שהתפלל פעמיים שחרית, שהרי ריו"ח ראה ודקדק בדבר. **וכן רבי אמי ורבי אסי**, התפללו ביחידות במקום לימודם והתפללו אף מוסף. **ואמר רב יצחק בר אבדימי בשם רב**, הלכה כרבי יהודה בשם ראב"ע.

רבי חייא בר אבא, התפלל פעמיים, **וביאר לרבי זירא**, ששכח יעלה ויבא, ומה שמבואר שלא חוזר כיון שיכול לאמרה וכו', **דווקא** במתפלל בציבור שישמע מהש"ץ, וביחיד חוזר.

המתפלל ב' תפילות, בין תפילה לתפילה צריך לשהות מעט, **ובביאור** נחלקו **[12]** רב הונא ורב חסדא, **לט"ד** שתחוננן דעתו "ואתחנן אל ד'", **למ"ד** שתתחולל דעתו "ויחל משה" **[13]**.

אמר רב ענן בשם רב, שכח יעלה ויבא בליל ראש חודש, אינו חוזר שהרי אין מקדשים את החודש בלילה. **אמימר** רצה לומר שהלכה זו דווקא בחודש מלא, אבל בחסר שערבית כבר התחיל ר"ח גמור, יחזור. **אמר רב אשי**, היות ורב אמר טעם 'אין מקדשים בלילה' אין הבדל בין חסר למלא, אינו חוזר **[14]**.

הדרן עלך פרק רביעי 'תפילת השחר'

הארות:

[1] לתוד"ה כל *(כט, ב)*, ביאר ר"ח שאם אומר תחנונים אפילו עליו כמשוי הרי זו תפילה מעולה. **[2]** נקטו תוד"ה לייט, שכך ההלכה. אלא שיש ספרים שנקטו שבדרך מותר. **[3]** עי' בתוד"ה מפני, מה מותר להוסיף בשומע תפילה ומתי. **[4]** בתוד"ה הא, האריכו בהלכות חזרה בתפילה, מתי חוזר ולהיכן. **[5]** תוד"ה טעה, בשם הבה"ג חילקו בין יחיד לציבור. **[6]** תוד"ה איכא, הביאו שהרי"ף פסק כי"א השני. **[7]** עי' בתוד"ה והיכי, איך פסקו. **[8]** תוד"ה מאי, ביארו שההבדלים נאמרו לאחר שיודע מה עליו להתפלל, שהרי היו יכולים לומר שתפילה קצרה מתפלל רק במקום סכנה משא"כ הבינו. **[9]** לרש"י משמע קודם עלות השחר, לתוד"ה אבוה, קודם הנץ החמה. **[10]** בתוד"ה מסמך, הבה"ג פסק שעדיף לסמוך גאולה לתפילה. והתירו בדרך להתפלל, ושונה מהבינו שצריך דווקא בעמידה, ועיי"ש. **[11]** לתוד"ה אין, הלכה כרבנן. **[12]** ברש"י ביאר שאין מחלוקת לדינא אלא בלשון בעלמא. **[13]** ביארו תוד"ה כדי, אמרו בירושלמי שיעור הליכת ד' אמות. **[14]** עי' תוד"ה מסתברא, האריכו מה מוגדר 'לעקור רגליו' ולהיכן חוזר.